

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2025.2.15>**Анатолій ПОДОЛЯКА**

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії держави і права та конституційного права
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0003-2447-1731

Ірина КУРБАТОВА

доктор юридичних наук, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0009-0000-5724-950X

Володимир ЗАРОСИЛО

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0001-6935-5449

ПРОТИДІЯ ВТРУЧАННЮ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Актуальним є дослідження проблеми забезпечення реальної, а не декларативної незалежності судової влади в Україні, що набуває особливої ваги в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації та реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Стаття висвітлює проблему недостатньої ефективності існуючих кримінально-правових та процесуальних механізмів протидії втручанням в діяльність суддів. Автор наголошує, що лише неупереджений та безсторонній суд здатен виконати своє головне завдання – здійснення правосуддя, а будь-який незаконний вплив на суддів підриває основи правової держави та довіру суспільства до системи правосуддя.

У статті обґрунтовується необхідність комплексного підходу до захисту суддівської незалежності, що має поєднувати як норми матеріального, так і процесуального права. Методами дослідження були формально-юридичний, що дозволив проаналізувати положення Конституції України, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя»; системно-структурний, який застосовувався для вивчення системи гарантій незалежності суддів як єдиного цілого; а також метод аналізу наукової доктрини та емпіричних даних, зокрема звітів Вищої ради правосуддя, що дало змогу виявити типові форми втручання та проблеми правозастосування.

У статті аналізується склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 376 КК України «Втручання в діяльність судових органів», зокрема його об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони, суб'єкт та потерпілий. Автор статті вважає, що чинна редакція цієї норми є неповною та потребує вдосконалення. Особлива увага приділяється поняттям «правосуддя» та «втручання», а також аналізу процесуальних гарантій, серед яких ключова роль відводиться Вищій раді правосуддя, інституту відводу (самовідводу), заходам безпеки щодо учасників судочинства та потенціалу діджиталізації правосуддя, зокрема функціонуванню Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи.

У роботі зроблено висновок, що ефективна протидія тиску на суд можлива лише за умови синергії надійних кримінально-правових заборон та дієвих процесуальних механізмів, адаптованих до сучасних викликів, зокрема воєнного стану. Встановлено доцільність розширення кола потерпілих від втручання та посилення відповідальності за такі діяння, вчинені спеціальними суб'єктами. Автор пропонує власні пропозиції щодо вдосконалення кримінального та процесуального законодавства, спрямовані на створення більш надійного правового щита для захисту незалежності судової влади в Україні.

Ключові слова: незалежність суддів, судовою владою, втручання в діяльність суду, кримінальна відповідальність, правосуддя, склад суду, присяжні, Вища рада правосуддя, процесуальні гарантії, воєнний стан, діджиталізація судочинства.

Anatolii Podoliaka, Iryna Kurbatova, Volodymyr Zarosylo. PREVENTING INTERFERENCE IN THE ACTIVITIES OF THE JUDICIARY AND ENSURING THE INDEPENDENCE OF JUDGES: CRIMINAL LEGAL AND PROCEDURAL ASPECTS

The study of the problem of ensuring real, rather than declarative, independence of the judiciary in Ukraine is relevant, which is gaining particular importance in the conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation and the implementation of a strategic course for European integration. The article highlights the problem

of insufficient effectiveness of existing criminal law and procedural mechanisms for countering interference in the activities of judges. The author emphasizes that only an impartial and impartial court is able to fulfill its main task - the administration of justice, and any illegal influence on judges undermines the foundations of the rule of law and public trust in the justice system. The article justifies the need for a comprehensive approach to protecting judicial independence, which should combine both substantive and procedural law. The research methods were formal and legal, which allowed analyzing the provisions of the Constitution of Ukraine, the Criminal and Criminal Procedure Codes, the laws of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges» and «On the High Council of Justice»; systemic-structural, which was used to study the system of guarantees of judicial independence as a whole; as well as the method of analyzing scientific doctrine and empirical data, in particular reports of the High Council of Justice, which made it possible to identify typical forms of interference and problems of law enforcement.

The article analyzes the composition of the criminal offense provided for by Article 376 of the Criminal Code of Ukraine «Interference in the activities of judicial bodies», in particular its object, objective and subjective parties, subject and victim. The author of the article believes that the current wording of this norm is incomplete and needs improvement. Special attention is paid to the concepts of «justice» and «interference», as well as the analysis of procedural guarantees, among which the key role is assigned to the High Council of Justice, the institution of recusal (self-recusal), security measures for participants in judicial proceedings and the potential for the digitalization of justice, in particular the functioning of the Unified Judicial Information and Communication System.

The paper concludes that effective counteraction to pressure on the court is possible only under the condition of synergy of reliable criminal law prohibitions and effective procedural mechanisms adapted to modern challenges, in particular martial law. The feasibility of expanding the circle of victims of interference and strengthening responsibility for such acts committed by special subjects is established. The author offers his own proposals for improving criminal and procedural legislation aimed at creating a more reliable legal shield to protect the independence of the judiciary in Ukraine.

Key words: independence of judges, judiciary, interference in the activities of the court, criminal liability, justice, composition of the court, jurors, High Council of Justice, procedural guarantees, martial law, digitalization of judicial proceedings.

Постановка проблеми. Фундаментальною засадою функціонування будь-якої демократичної та правової держави, що прагне до утвердження верховенства права, є незалежність судової влади. Даний принцип, закріплений на найвищому конституційному рівні, виступає невід'ємною та абсолютною гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Проте, незважаючи на формальне проголошення незалежності судів, українська правова система впродовж усього періоду свого становлення стикається з системними викликами, пов'язаними зі спробами незаконного впливу на суддів, що суттєво підриває довіру суспільства до правосуддя та нівелює саму його суть.

Важливість дослідження цієї проблеми значно посилюється в умовах сьогодення. Повномасштабна збройна агресія російської федерації не лише створила безпрецедентні загрози для фізичної безпеки суддів та функціонування судів, а й породила нові, більш витончені форми тиску, пов'язані з політичними, військовими та інформаційними чинниками. Водночас, стратегічний курс України на європейську інтеграцію висуває жорсткі вимоги щодо імплементації найвищих міжнародних стандартів у сфері правосуддя, де незалежність суду є наріжним каменем.

Таким чином, виникає гостра наукова та практична проблема, що полягає у невідповідності між задекларованими на конституційному рівні гарантіями незалежності суддів та ефективністю існуючих кримінально-правових і процесуальних механізмів їх реального забезпечення. Існуюча система протидії втру-

чанню в діяльність судових органів потребує глибокого аналізу на предмет її дієвості, виявлення прогалин та слабких місць, а також розробки комплексних, науково обґрунтованих пропозицій щодо її вдосконалення в контексті сучасних загроз та євроінтеграційних прагнень держави.

Аналіз досліджень проблеми. Питанням протидії втручанню в діяльність судових органів та забезпечення незалежності суддів у своїх наукових працях висвітлювали такі українські вчені, автори як В.М. Пулик, який у своєму дисертаційному дослідженні комплексно проаналізував кримінально-правову політику у сфері охорони діяльності судових органів. Процесуальні аспекти та функціонування судової влади в сучасних умовах досліджували С.М. Степанюк, К.О. Гельвельчук, І.М. Вариво́да, О.В. Музиченко, І.М. Малик та А.В. Назарчук, приділяючи увагу питанням безпеки суддів, реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану, перегляду судових рішень та адміністративного оскарження.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із впливом цифрових технологій на систему правосуддя. Зокрема, О.А. Дурач, М. Зубашков, В.Ю. Ільєнко та Д.Ю. Ільєнко аналізували проблеми та перспективи діджиталізації суду, впровадження «електронного правосуддя» та його роль у підвищенні прозорості та ефективності судочинства. Питання класифікації учасників судового процесу в контексті нових викликів вивчали В.С. Киргизова та О.В. Шовкопляс.

Незважаючи на значний науковий доробок зазначених авторів, більшість досліджень

зосереджені або на кримінально-правових, або на процесуальних аспектах проблеми. Залишається потреба у комплексному аналізі, який би поєднав ці два напрями та запропонував системний погляд на проблему протидії втручанню в діяльність судових органів, враховуючи новітні виклики, пов'язані з воєнним станом та стрімкою діджиталізацією суспільних відносин.

Метою дослідження є комплексний аналіз кримінально-правових та процесуальних аспектів протидії втручанню в діяльність судових органів, визначення ключових проблем у цій сфері та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики для забезпечення реальної незалежності суддів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною засадою функціонування будь-якої демократичної та правової держави, що прагне до утвердження верховенства права, є незалежність судової влади. Цей принцип виступає невід'ємною та абсолютною гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Встановлений статтею 6 Конституції України принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову передбачає таку модель їх взаємодії, за якої кожна з гілок є самостійною у реалізації своїх повноважень, проте водночас урівноважує інші, створюючи ефективну систему стримувань і противаг [1]. Саме в цьому конституційному контексті забезпечення реальної, а не декларативної незалежності судів та суддів від будь-якого зовнішнього впливу набуває особливої ваги, адже лише неупереджений, об'єктивний та безсторонний суд здатний виконати своє головне завдання – здійснення правосуддя іменем України.

Об'єктом кримінально-правової охорони у сфері правосуддя виступає складний комплекс суспільних відносин, що забезпечують нормальну, встановлену законом діяльність судів та інших органів, які сприяють здійсненню правосуддя. У науковій доктрині традиційно розглядають поняття «правосуддя» у широкому та вузькому значеннях. Прихильники широкого підходу включають до сфери правосуддя діяльність не лише судів, а й органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури та установ виконання покарань. Однак, такий підхід видається надто розширеним та таким, що суперечить конституційним положенням, оскільки згідно зі статтею 124 Конституції України та статтею 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», правосуддя в Україні здійснюється виключно

судами [1; 2]. Делегування цих функцій іншим органам чи посадовим особам категорично не допускається.

Таким чином, більш обґрунтованим та методологічно коректним є вузьке розуміння правосуддя як специфічної, виключної державної діяльності, що реалізується лише судами у встановленій законом процесуальній формі шляхом розгляду та вирішення по суті цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме цей встановлений порядок діяльності судових органів і виступає родовим об'єктом злочинів, передбачених Розділом XVIII Кримінального кодексу України (далі – КК України) [3].

Як слушно зазначає у своєму дисертаційному дослідженні В. М. Пулик, родовим об'єктом кримінальних правопорушень, об'єднаних законодавцем обсягом Розділу XVIII Особливої частини КК України, виступають суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права та забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції [4, с. 116].

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 376 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують незалежність судової влади від будь-якого незаконного впливу на суддів та присяжних під час здійснення ними правосуддя. Незалежність суддів є не особистим привілеєм, а ключовою функціональною гарантією, необхідною для ухвалення об'єктивних, законних та справедливих рішень. Цей принцип закріплений у статті 126 Конституції України та деталізований у статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка прямо забороняє втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб [1; 2].

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 376 КК України, полягає у втручанні в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення. Законодавець свідомо не надає вичерпного переліку форм такого втручання, що є виправданим з огляду на їхню виняткову різноманітність та постійну появу нових, більш витончених способів незаконного впливу. Аналіз судової практики та звітів Вищої ради правосуддя дозволяє виокремити такі типові форми втручання, як прямі прохання, вказівки, поради, рекомендації, а також більш агресивні форми – погрози, шантаж, підкуп, психологічний тиск [5].

Окремою формою втручання є поширення у засобах масової інформації, мережі Інтернет

чи в інший спосіб завідомо неправдивих або компрометуючих матеріалів, що мають на меті формування негативної суспільної думки та тиск на суддю з метою схилити його до ухвалення певного рішення. Втручання може здійснюватися як шляхом активних дій (телефонні дзвінки, особисті зустрічі, надсилання повідомлень), так і шляхом бездіяльності, особливо коли йдеться про використання службового становища. Наприклад, умисне ненадання керівником апарату суду або іншою службовою особою необхідних матеріалів чи документів судді з метою перешкодити своєчасному розгляду справи може розцінюватися як форма втручання.

Важливо підкреслити, що для наявності складу злочину, передбаченого статтею 376 КК України, не має значення, чи вдалося винній особі досягти бажаного результату – перешкодити виконанню суддею обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення. Даний склад злочину за своєю конструкцією є формальним і вважається закінченим з моменту вчинення самого діяння, спрямованого на втручання, незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується виключно прямим умислом та наявністю спеціальної мети. Винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (втручання в діяльність судді), передбачає його наслідки у вигляді порушення нормальної діяльності судових органів і бажає їх настання. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета – перешкодити виконанню суддею (присяжним) своїх службових обов'язків або добитися винесення неправосудного (незаконного, необґрунтованого) рішення. Відсутність такої спеціальної мети виключає склад злочину, передбаченого статтею 376 КК України, хоча за наявності відповідних підстав діяння може бути кваліфіковане за іншими статтями КК України (наприклад, погроза або насильство щодо судді).

Суб'єкт злочину, передбаченого частиною 1 статті 376 КК України, є загальним – це будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Водночас, частина 2 цієї статті передбачає кваліфікуючу ознаку, що значно підвищує суспільну небезпечність діяння, – вчинення втручання з використанням свого службового становища. У такому випадку суб'єктом є спеціальним – службова особа. Поняття службової особи для цілей КК України визначається у примітці 1 до статті 364 [3]. Як свідчить практика Вищої ради правосуддя, суб'єктами такого кваліфі-

кованого втручання нерідко стають народні депутати України, високопосадовці органів державної влади та місцевого самоврядування, керівники правоохоронних органів і навіть інші судді, зокрема, голови судів чи судді вищих інстанцій [5].

Потерпілими від цього кримінального правопорушення є суддя та присяжний. Відповідно до статті 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений на посаду судді, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі [2].

Статус присяжного визначений статтею 63 цього ж Закону, згідно з якою присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя [2]. Важливо, що на присяжних на час виконання ними обов'язків у суді поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, що робить їх повноцінними потерпілими від злочину, передбаченого статтею 376 КК України.

Окремої уваги заслуговує питання кримінально-правової охорони діяльності суддів міжнародних судових установ, що є особливо актуальним в контексті розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених на території України. У зв'язку з ратифікацією Римського статуту та визнанням юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), а також з огляду на обов'язковість рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) для України, виникла нагальна потреба у захисті суддів цих інституцій від незаконного впливу. Законодавець частково вирішив це питання, доповнивши статтю 376 КК України приміткою, згідно з якою під поняттям «суд і судді» у цій та інших статтях розділу XVIII розуміються також Міжнародний кримінальний суд, його судді та посадові особи [3]. Проте, як слушно зауважують науковці, таке доповнення є неповним і несистемним, оскільки не охоплює інші міжнародні судові установи, юрисдикція яких визнана Україною, наприклад, ЄСПЛ чи Міжнародний суд ООН.

На нашу думку, для посилення гарантій незалежності судової влади та забезпечення більш ефективної протидії втручанням в її діяльність, чинне кримінальне законодавство потребує певних удосконалень. По-перше, слід розширити коло потерпілих у диспозиції

статті 376 КК України, прямо вказавши, окрім судді та присяжного, також їхніх близьких родичів. Практика свідчить, що вплив на членів сім'ї є одним із найпоширеніших та найдієвіших способів тиску на суддю, і таке діяння має отримувати самостійну кримінально-правову оцінку саме як форма втручання.

По-друге, варто було б розглянути можливість виокремлення в окрему особливо кваліфікуючу ознаку втручання, вчиненого службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або членом колегіального органу державної влади (наприклад, народним депутатом України). Це підкреслить підвищену суспільну небезпечність таких діянь, оскільки вони не лише спрямовані проти правосуддя, а й підривають основи конституційного ладу та принципу поділу влади. Такі зміни сприятимуть посиленню превентивної функції кримінального закону та створенню більш надійного правового щита для захисту незалежності судової влади.

Ефективна протидія втручанням в діяльність судових органів є комплексним завданням, яке неможливо вирішити лише за допомогою норм матеріального кримінального права. Критично важливе значення має розгалужена система процесуальних гарантій та інституційних механізмів, спрямованих на превенцію, своєчасне виявлення, належну фіксацію та ефективне розслідування фактів незаконного впливу на суд.

Центральним інституційним елементом у системі захисту незалежності судової влади є Вища рада правосуддя. Відповідно до статті 131 Конституції України та положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя», до її ключових повноважень, зокрема, належить вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів [1; 6]. Цей конституційний орган є ключовою інстанцією, куди суддя не просто має право, а зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність щодо здійснення правосуддя. Згідно зі статтею 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя, який вважає, що мало місце втручання, зобов'язаний невідкладно, але не пізніше п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий факт, звернутися з відповідним повідомленням до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора [2].

Процедура розгляду таких повідомлень Вищою радою правосуддя є чітко регламентованою і передбачає проведення ретельної перевірки викладених фактів. За результатами цієї перевірки Вища рада правосуддя

може ухвалити рішення про звернення до відповідних правоохоронних органів із повідомленням про виявлення ознак кримінального правопорушення для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або про внесення подання про притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності. Важливість цього механізму полягає в тому, що він виводить проблему втручання на високий інституційний рівень, не залишаючи суддю сам на сам із проблемою тиску та забезпечуючи публічне реагування на такі ганебні явища.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) також містить цілу низку норм, що створюють процесуальні гарантії незалежності суддів та унеможливають незаконний вплив на них [7]. Насамперед, це загальні засади кримінального провадження, такі як верховенство права, законність, презумпція невинуватості, рівність перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Неухильне дотримання цих фундаментальних принципів саме по собі значно зменшує можливості для маніпуляцій, упередженості та незаконного впливу на процес прийняття судового рішення.

Крім того, стаття 329 КПК України встановлює обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання, та передбачає конкретні заходи реагування на порушення порядку, що є важливим інструментом протидії прямому психологічному тиску на суд під час розгляду справи [7]. Головуючий у засіданні має право робити попередження, видаляти порушників із зали або навіть накладати грошове стягнення, що дозволяє підтримувати належну, поважну атмосферу, сприятливу для об'єктивного розгляду справи.

Особливе значення в контексті протидії втручанням має інститут відводу (самовідводу), що детально регламентований статтями 75–83 КПК України. Можливість відводу судді за наявності обставин, що викликають обґрунтований сумнів у його неупередженості, є гарантією не лише для сторін провадження, а й для самого судді. Суддя, який усвідомлює наявність тиску, погроз, конфлікту інтересів чи інших обставин, що унеможливають ухвалення ним об'єктивного рішення, зобов'язаний заявити самовідвід [7]. Цей механізм дозволяє судді усунути від розгляду справи, зберігши свою професійну репутацію та не піддаючись незаконному впливу.

Важливим процесуальним механізмом є також забезпечення безпеки учасників

кримінального судочинства. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» прямо поширює свою дію і на суддів та їхніх близьких родичів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя [8].

У разі наявності реальної загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну судді, орган, що здійснює досудове розслідування, або суд можуть застосувати спеціальні заходи безпеки. Як зазначає С.М. Степанюк, до таких заходів належать особиста охорона, охорона житла, видача спеціальних засобів індивідуального захисту, а в крайніх випадках – навіть зміна зовнішності та документів [9, с. 183]. Наявність такого інструментарію є важливою гарантією незалежності судді від кримінального впливу та погроз.

З розвитком цифрових технологій новим виміром у забезпеченні незалежності судових органів стала діджиталізація правосуддя. Впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) та її підсистем, зокрема «Електронного суду», має значний антикорупційний та захисний потенціал. Як слушно зазначає О.А. Дурач, цифровізація суду, що включає електронний документообіг, автоматизований розподіл справ та можливість проведення засідань у режимі відеоконференції, мінімізує прямі контакти учасників процесу з суддями та працівниками апарату, що суттєво знижує можливості для кулуарних домовленостей та тиску [10, с. 268]. Цю думку поділяє і М. Зубашков, який розглядає електронне правосуддя як інструмент підвищення прозорості та ефективності судочинства [11, с. 166].

Автоматизований розподіл справ, передбачений статтею 35 КПК України, є одним з ключових елементів, що унеможливорює маніпуляції з передачею справи «потрібному» судді [7]. Справи розподіляються системою за принципом випадковості, що забезпечує об'єктивність та неупередженість на початковому етапі. В.Ю. Ільєнко та Д.Ю. Ільєнко також підкреслюють, що впровадження цифрових технологій в органах державної влади вимагає системного підходу та належного фінансування [12, с. 56]. Несанкціоноване втручання в роботу ЄСІКС з метою зміни даних, знищення інформації чи порушення автоматизованого розподілу справ є новою, високотехнологічною формою втручання в діяльність судових органів, що потребує адекватного кримінально-правового реагування. У цьому контексті стаття 376-1 КК України «Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду» набуває особливої актуальності [3].

Окремо слід зупинитися на особливостях забезпечення незалежності суддів в умовах воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія створила безпрецедентні виклики для системи правосуддя. Як зазначає К.О. Гельвельчук у своєму дослідженні, робота судів на прифронтових та деокупованих територіях пов'язана з прямою загрозою життю та здоров'ю суддів і працівників апаратів, руйнуванням приміщень судів, втратою матеріалів справ [13, с. 72]. В таких умовах процесуальні гарантії набувають особливого значення. Можливість проведення судових засідань у режимі відеоконференції, передбачена статтею 336 КПК України, стала не просто інструментом зручності, а життєво необхідним механізмом для забезпечення безперервності правосуддя [7].

Водночас, як зазначає І.М. Варивода, законодавство не повною мірою адаптоване до реалій воєнного часу. Зокрема, ідея дистанційної роботи суду, коли суддя та апарат можуть здійснювати правосуддя, перебуваючи у безпечному місці, потребує більш чіткого законодавчого врегулювання [14, с. 4]. Це дозволило б уникнути зміни територіальної підсудності у багатьох випадках, що, в свою чергу, зберегло б безперервність розгляду справ та зменшило б навантаження на суди в тилкових регіонах. Класифікація учасників процесу, яку досліджували В.С. Киргизова та О.В. Шовкопляс, також потребує переосмислення в контексті дистанційного судочинства [15, с. 204].

Проблематика перегляду судових рішень за виключними обставинами, яку досліджує О.В. Музиченко, також опосередковано стосується питання незалежності суддів [16, с. 263]. Зокрема, підставою для такого перегляду є встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення. Цей механізм, з одного боку, є інструментом виправлення судових помилок, спричинених корупцією чи тиском. З іншого боку, він може використовуватися для тиску на суддів шляхом ініціювання безпідставних кримінальних проваджень. Саме тому важливо забезпечити, щоб процедура притягнення судді до відповідальності була максимально прозорою, захищеною від зловживань та відповідала принципам інституту адміністративного оскарження, які аналізував І.М. Малик [17, с. 418].

На нашу думку, посилення процесуальних гарантій незалежності суддів вимагає комплексного та системного підходу. Необхідно

законодавчо врегулювати питання дистанційного здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану, визначивши чіткі критерії, процедури та технічні вимоги, що забезпечить суддів та учасників процесу, а також слід посилити відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЄСІКС, можливо, шляхом підвищення санкцій у статті 376-1 КК України.

Варто вдосконалити механізм реагування Вищої ради правосуддя на повідомлення суддів про втручання, забезпечивши його максимальну оперативність та реальну дієвість, а також запровадивши процедури, схожі на врегулювання спору за участю судді, як пропонує А. В. Назарчук, для вирішення менш значних конфліктів [18, с. 110]. Лише поєднання надійних кримінально-правових заборон та ефективних, адаптованих до сучасних викликів процесуальних механізмів здатне створити міцний щит для захисту судової влади від будь-яких форм незаконного впливу.

Проведене дослідження дозволило не лише розкрити теоретичні та практичні аспекти протидії втручанням в діяльність судових органів, але й виявити низку системних проблем, що потребують нагального вирішення. На основі здійсненого аналізу можна виокремити наступні ключові проблемні питання:

1. Неповнота кримінально-правового захисту за статтею 376 КК України. Чинна редакція статті обмежує коло потерпілих лише суддею та присяжним, залишаючи поза межами складу злочину тиск, що здійснюється через їхніх близьких родичів, хоча на практиці це є одним із найпоширеніших методів впливу. Крім того, норма не диференціює відповідальність залежно від статусу суб'єкта втручання, прирівнюючи тиск з боку пересічного громадянина до тиску з боку високопосадовця, який використовує своє службове становище, що не повною мірою відображає різний ступінь суспільної небезпечності таких діянь.

2. Обмеженість захисту суддів міжнародних судових установ. Доповнення до статті 376 КК України, що поширює її дію на суддів Міжнародного кримінального суду, є важливим, але несистемним кроком. Поза межами кримінально-правового захисту залишаються судді інших міжнародних інституцій, юрисдикція яких є обов'язковою для України, зокрема Європейського суду з прав людини, що створює прогалину в системі гарантій правосуддя.

3. Неадаптованість процесуальних гарантій до умов воєнного стану. Попри значний прогрес у діджиталізації, законодавство не повною мірою врегульовує механізми дис-

танційного здійснення правосуддя, що є критично важливим для забезпечення фізичної безпеки суддів та безперервності роботи судів на прифронтових та деокупованих територіях. Відсутність чітких процедур створює ризики як для суддів, так і для дотримання прав учасників процесу.

4. Недостатня ефективність інституційних механізмів реагування. Хоча процедура звернення судді до Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора є важливою гарантією, її практична реалізація не завжди є достатньо оперативною та дієвою. Існує ризик, що повідомлення про втручання можуть розглядатися формально, а також ризик використання кримінальних проваджень проти самих суддів як інструменту тиску.

Вирішення зазначених проблем вимагає комплексного та системного підходу. На моє переконання, найбільш доцільними та ефективними напрямками вдосконалення є наступні:

1. Вдосконалення кримінального законодавства:

– Внести зміни до диспозиції статті 376 КК України, розширивши коло потерпілих шляхом включення до нього «близьких родичів» судді або присяжного.

– Доповнити статтю 376 КК України новою частиною, що встановлювала б особливо кваліфікуючу ознаку – втручання, вчинене службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або народним депутатом України, що передбачало б більш суворе покарання.

– Внести зміни до примітки статті 376 КК України, поширивши її дію на суддів та посадових осіб усіх міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною, зокрема Європейського суду з прав людини.

2. Модернізація процесуального законодавства:

– Розробити та прийняти окремий законодавчий акт або внести комплексні зміни до процесуальних кодексів, які б детально регламентували порядок здійснення «дистанційного правосуддя» в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Це має включати визначення чітких підстав, процедур ідентифікації учасників, вимог до технічних засобів та порядку фіксації процесу.

– Посилити відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, переглянувши санкції статті 376-1 КК України в бік їх посилення.

3. Посилення інституційних гарантій:

– Оптимізувати та прискорити процедуру розгляду повідомлень суддів про втручання у Вищій раді правосуддя, запровадивши чіткі

строки та механізми контролю за реагуванням правоохоронних органів.

– Запровадити додаткові гарантії для суддів від безпідставного кримінального переслідування, зокрема, шляхом посилення ролі Вищої ради правосуддя у наданні згоди на застосування запобіжних заходів щодо суддів та забезпечення прозорості таких проваджень.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що протидія втручанням в діяльність судових органів є ключовою умовою утвердження принципу верховенства права та побудови демократичної держави. Проведене дослідження дозволило сформулювати низку теоретичних узагальнень та практично значущих висновків.

1. Встановлено, що незалежність судової влади є складною, багаторівневою категорією, яка включає не лише законодавчі заборони тиску, а й розгалужену систему кримінально-правових, процесуальних та інституційних гарантій. Родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є встановлений законом порядок діяльності судових органів, а безпосереднім об'єктом статті 376 КК України – суспільні відносини, що забезпечують незалежність суддів та присяжних.

2. Виявлено, що чинна кримінально-правова конструкція статті 376 КК України є неповною, оскільки не охоплює такі поши-

рені форми тиску, як вплив через близьких родичів, та не диференціює відповідальність залежно від статусу суб'єкта втручання. Також встановлено прогалину у захисті суддів міжнародних судових установ, окрім МКС.

3. Доведено, що попри значний прогрес у діджиталізації судочинства, існуючі процесуальні гарантії не повною мірою адаптовані до викликів воєнного стану, що створює ризики для безпеки суддів та безперервності правосуддя.

4. На основі проведеного аналізу запропоновано комплексні шляхи вдосконалення законодавства, зокрема: внесення змін до статті 376 КК України щодо розширення кола потерпілих та встановлення кваліфікуючих ознак; розробка детального правового регулювання дистанційного правосуддя; посилення інституційної спроможності Вищої ради правосуддя у реагуванні на факти тиску.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть бути зосереджені на розробці кримінологічної характеристики особи злочинця, що вчиняє втручання в діяльність суду, а також на дослідженні міжнародного досвіду щодо психологічної підтримки та підвищення стресостійкості суддів як фактору запобігання професійному вигоранню та підвищення їхньої здатності протистояти зовнішньому тиску.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.07.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 13.07.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.07.2025).
4. Пулик В. М. Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 285 с. URL: https://vad.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/156/2024/12/dysertatsiia_pulyk-v.pdf (дата звернення: 13.07.2025).
5. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2021 рік : Доповідь Вищої ради правосуддя. Київ, 2022. 262 с.
6. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 13.07.2025).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.07.2025).
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення: 13.07.2025).
9. Степанюк С. М. Судова влада та правосуддя в Україні. The 11th International scientific and practical conference “Modern generation: current problems, experience, development prospects”. Warsaw, Poland, 2024. С. 182–184. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/11/MODERN-GENERATION-CURRENT-PROBLEMS-EXPERIENCE-DEVELOPMENT-PROSPECTS.pdf#page=182> (дата звернення: 13.07.2025).

10. Дурач О. А. Цифровізація суду як шлях до запровадження дистанційної роботи судів загальної юрисдикції в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2024. № 4 (51). С. 265–277. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/318164> (дата звернення: 13.07.2025).
11. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. № 3. С. 165–172. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/630/573> (дата звернення: 13.07.2025).
12. Ільєнко В. Ю., Ільєнко Д. Ю. Діджиталізація в системі органів державної влади. Молодий вчений : науково-практична конференція. Полтава, 2025. С. 55–56. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/131/1907/3963-1> (дата звернення: 13.07.2025).
13. Гельвельчук К. О. Реалізація права особи на судовий захист в умовах воєнного стану. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Національний авіаційний університет, 2024. 235 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/615b8c46-06d3-4698-a817-8c53287b89bd> (дата звернення: 13.07.2025).
14. Варивода І. Впровадження ідеї електронного суду в кримінальному судочинстві. *International Journal «Law&Society»*. 2024. № 4. С. 1–6. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/download/9098/9064/28539> (дата звернення: 13.07.2025).
15. Киргизова В. С., Шовкопляс О. В. Класифікація учасників адміністративного судового процесу: доктринальний підхід. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 203–208. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/2_2024/29.pdf (дата звернення: 13.07.2025).
16. Музиченко О. В. Проблематика правового регулювання перегляду судових рішень за виключними обставинами у кримінальному судочинстві України. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 262–267. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/6_2024/41.pdf (дата звернення: 18.07.2025).
17. Малик І. М. Принципи інституту адміністративного оскарження: поняття та класифікація. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 416–422. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.73>.
18. Назарчук А. В. До питання застосування процедури врегулювання спору за участю судді при здійсненні адміністративного судочинства. *Функціонування правоохоронних органів: міжнародно-правовий аспект*. 2024. С. 109–111. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057467.pdf#page=109> (дата звернення: 20.07.2025).